

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.301

Dimarts, 25 d'octubre del 2016

AUTOR CONVIDAT · JOAN SOLÀ (1940-2010)

- 1 Presentació, per Neus Nogué Serrano
- 2 On hi diu “X” hi ha de dir “Y”
- 3 La concordança del verb “haver-hi”
- 4 “Ens vam menjar tres d'aquells pollastres”
- 5 La normativa i els verbs “psicològics”
- 6 “La gent parla / parlen massa”
- 7 Construcció d'una sintaxi normativa. Preàmbul. Possibles criteris
- 8 “Brillo!”, per Jordi Cornudella
- 9 Enllaços

InfoMigjorn és un butlletí setmanal que distribueix missatges informatius relacionats amb la llengua catalana. Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots. Edició d'aquest número: **Neus Nogué Serrano** Fotografia: ©Jaume Salvadó
Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php> Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat   @InfoMigjorn

1 Presentació

*Treballem per a les generacions que pugem,
no pas per a les que se'n van o ens en anem.*

JOAN SOLÀ

Aquest monogràfic inclou cinc articles de premsa i un fragment de “l’última lliçó” de Joan Solà, la que va impartir a l’Aula Magna de la Universitat de Barcelona el 17 de juny del 2010 amb motiu de la seva jubilació. Els articles són textos sencers i, per tant, permetran als lectors seguir el raonament de l’autor a l’entorn de cadascun dels aspectes de la sintaxi catalana que hi analitza. Joan Solà va publicar més de mil articles en diversos diaris i revistes. Fins i tot si partim d’una tria prèvia, seva, la que s’ha publicat en forma de llibre, i ens limitem als de temàtica sintàctica, triar-ne cinc ha de comportar per força una certa dosi de subjectivitat. He intentat, de tota manera, seleccionar textos que fossin *significatius* en el conjunt de la seva obra, *il·lustratius* de la concepció que tenia Joan Solà de la llengua i del seu estil quan escrivia textos de divulgació lingüística, i *representatius* de la seva manera de fer. Pel que fa al fragment final, conté els criteris que, a parer seu, s’han d’aplicar a l’hora d’actualitzar la sintaxi normativa; podem considerar, crec, que aquí hi ha concentrada una part important del seu pensament, i sobretot del seu pensament dels últims anys. Vull agrair de tot cor a la família de Joan Solà –l’Adelaida, la Nausica i la Laura–, també en nom d’*InfoMigjorn*, que ens hagi permès reproduir aquests textos aquí.

El monogràfic es tanca amb l’article que Jordi Cornudella va publicar a *El Punt Avui* l’endemà de la mort de Joan Solà. Cornudella, com també han fet altres persones, situa Solà a l’altura de Pompeu Fabra i Joan Coromines. Tant de bo que llegint els textos d’aquest monogràfic es pugui apreciar, o almenys intuir, com la combinació d’intel·ligència, llibertat de pensament, capacitat de treball, rapidesa mental i passió per la feina, permet explicar la importància cabdal de l’obra de Joan Solà per a la lingüística catalana.

Neus Nogué Serrano
Universitat de Barcelona

2 On hi diu “X” hi ha de dir “Y”

Joan Solà

La llengua, una convenció dialèctica (Barcelona: Columna, 1993), pàgs. 58-61

Publicat originàriament a *l'Avui*, 22/09/1992 i 29/02/1992

1

Quan l'editorial et dona un llibre teu acabat de sortir de les premses, l'obres emocionat, el remenes i no hi veus més que gràcies, com és natural. Rarament hi descobreixes atzagaiades (que són culpa teva) o bé errades materials. Però de vegades sí. I aleshores cuites a enviar un paperet a l'editorial perquè l'inclouguin al llibre abans de distribuir-lo. El paperet que jo hi vaig enviar una vegada estava redactat així: “On hi diu...” — “Hi ha de dir...”. El corrector, amatent, em va *corregir* els enunciats d'aquesta manera: “On diu...” — “Ha de dir...”. Vaig agafar una enrabiada i volia demanar a l'empresa que inclogués també al llibre una fe d'errades de la fe d'errades.

Més d'un col·lega m'ha demanat per què jo defenso aquella forma en contra d'aquesta. Em plau molt de contestar-los des d'aquí, i goso tenir la impressió que les raons que m'assisteixen podran ser compartides àmpliament.

És ben conegut i ha estat acceptat des de sempre que hi ha certes construccions que tenen el pronom *hi* gramaticalitzat, això és, sense cap valor semàntic ni funció sintàctica. Es tracta del verb *haver-hi* i de verbs com *veure-hi*, *sentir-hi*. Aquest pronom ja no indica un lloc i per tant pot coexistir amb una expressió locativa: “A *Banyoles hi ha* un negre embalsamat al museu”, “*En aquest despax no s'hi veu* prou”. També és un fet acceptat que en català dupliquem certs pronoms forts amb pronoms febles: “*T'ho portaran a tu*”, “*Ens ho ha dit a nosaltres*”.

Fora d'aquests casos, en català hi ha hagut durant uns setanta anys una agudíssima psicosi de *pleonasme*. Aquesta paraula ha fet tremolar correctors i escriptors, i, molt pitjor encara, ha fet escriure frases que ningú no hauria gosat escriure mai (i que encara ningú no ha gosat pronunciar mai, per sort).

La noció que s'ha tingut de *pleonasme* ha estat extremament i perillosament simple: era un *vici* que consistia en l'ús d'un pronom feble (i en especial d'*en* i *hi*) en contextos en què hi havia un altre pronom (un relatiu) o bé una expressió nominal que tinguessin el mateix valor referencial que l'esmentat pronom feble. S'escapaven de la fulminant condemna els casos vistos.

Un dia Gabriel Ferrater va demostrar que la frase “*En aquest pis no hi toca el sol*” (on hi ha en cursiva la duplicació que ens preocupa) havia de ser precisament així i no pas sense el pronom, car sense el pronom hauria tingut un altre significat. Amb el pronom, resulta que el fragment *el sol* hi fa de subjecte (el sol no escalfa el pis); sense el pronom, hi faria de complement directe i algú hauria de fer-hi de subjecte: un gegant mitològic no podria tocar el sol des d’aquest pis. Ferrater interpretava la construcció dient que el pronom obturava la capacitat transitiva del verb (i, per tant, *el sol* no hi podia fer de complement). Aquesta interpretació era important perquè afectava també algun dels casos anteriors (era una explicació homogènia per a tots): això mateix passa amb els verbs *veure-hi*, *sentir-hi*, i amb *guipar-hi*, i amb un altre *tocar-hi* (ser llest, oportú, etc.).

La importància de la intervenció de Ferrater, però, encara radica en un altre aspecte, que potser és més interessant: el nostre personatge partia dels fets i els buscava una explicació; es negava a fer l’operació que tantes catàstrofes ha causat en català: partir d’un precepte (molt, poc o gens clar; molt, poc o gens explícit; molt, poc o gens comprès) i sotmetre-hi la llengua, encara que fos contra la intuïció més evident i a repèl de la repugnància més invencible.

Amb la mateixa actitud i amb el mateix procediment, és fàcil de veure que tot-hom ha dit sempre “On *hi* diu tal cosa *hi* ha de dir tal altra”. Es tracta de no arronsar-nos davant la por del relatiu (*on*) i de trobar al fenomen una explicació que ens permeti de no violentar-nos suprimint el pronom feble. Dissabte vinent tractarem d’explicar aquesta construcció i d’altres.

2

La raó per la qual defenso que el títol d’aquest article és una construcció adequada i que no ho fóra sense els pronoms *hi* és la mateixa per la qual Ferrater defensava aquest pronom en l’expressió “En aquest pis no hi toca el sol”. Igual que “En aquest pis no hi toca el sol” no vol dir el mateix que “En aquest pis no toca el sol” (de fet, aquesta segona expressió no vol dir res en la vida ordinària, però podria usar-se en un conte de gegants), de la mateixa manera “On hi diu tal cosa” no vol dir el mateix que “On diu tal cosa”. A l’expressió segona el pronom amputa al verb la necessitat de tenir un subjecte. La llengua oposa, doncs, una expressió impersonal (“On hi diu això hi ha de dir allò”) a una expressió personal (“On diem això volem dir allò”, “On dius a vols dir *b*”, “On diu tal cosa vol dir tal altra”: en aquest últim cas el subjecte és una tercera persona coneguda, *ell*, *en Jaume*). Això mateix exacte passa amb el verb *posar-hi*. En una

rebaixa de sabates (on aparentment no hi figuraven els preus) vaig veure un cartellet amb aquest advertiment: “A la sola hi posa el preu”.

Un assessor d'estil pot dir al cap d'oficina: “Et proposo de canviar el segon paràgraf, *on dius* que les festes es recuperen, per aquest altre”. I per tant, haurà de recomanar de no suprimir el pronom en el text següent: “El ministre proposa de canviar l'article 3, *on hi diu* que el castellà és la llengua espanyola oficial” (altrament seria el ministre el qui diria tal cosa).

M'afanyo a advertir que tant amb un verb com amb l'altre podem trobar frases semblants escrites sense el pronom. Però podem estar ben segurs que els tals escrits són simples productes de corrector o de persona temorega de la gramàtica. Si l'explicació és convincent, se'ns allarga la llista de construccions on hi ha un duplicat pronominal *lícit*. Però jo diria que la llista s'hauria d'allargar *encara que l'explicació no fos convincent o no fos la més convincent*. Car jo opino que no podem violentar la llengua en nom d'una por mal fonamentada o d'un precepte massa general o mal formulat. I el fet de trobar o no trobar una “explicació” que ens tregui el pes moral de la responsabilitat és tota una altra cosa: pot ser fruit de l'estudi o de la casualitat. Dit d'una altra manera: el primer precepte d'una llengua és no fer entrar el clau per la cabota, no beure's el seny. I, és clar, tant representa beure's l'enteniment el fet d'usar unes construccions que la intuïció més general rebutjaria, com el fet d'esquivar-ne unes altres a base d'una llarga o sistemàtica marrada (fantàstic exercici que ha practicat algun escriptor il·lustre, però que difícilment pot ajudar ningú a ser un bon escriptor, sinó potser tot al contrari).

Així, jo opino que no podem pas condemnar construccions amb altres verbs com *fer-hi*, *ser-hi*, *fer-ne*, *dir-ne*, *saber-ne*, encara que no puguem justificar-les amb els arguments que acabem de veure (amputació de complement o de subjecte) ni, de moment, amb cap altre. Exemples: “La llibreria del futur és una llibreria *on hi sigui* tot”, “¿Què *hi fas*, aquí dalt?” (que sembla diferent de “¿Què fas aquí dalt?”), “¿Què *n'hem de fer*, d'això?”, “Amb aquest diccionari ja sabrem *com n'hem de dir* de la fruita que en castellà *en diuen* «aguacate», “¿Què *en saps*, d'en Pere?”.

Encara hi ha d'altres casos en què la temença del *pleonasme* ha fet o ha pogut fer estralls. Afortunadament, també ara algun lingüista jove ha opinat que calia respectar el pronom. Es tracta de verbs com *semblar*, *passar*, *caler*, *agradar*, *acudir*, *ocórrer*, verbs que duen un complement que es pot anomenar *datiu* i és el que veiem en els exemples següents (on subratllo les duplicacions): “No sé què *els* semblarà *als meus pares* aquesta brusa”, “Això *li* passa *al més pintat*”,

“¡A qui se li acudeix de sortir amb aquest temporal!”, “Mira a veure què li ha passat *al teu germà*”. El grau d'exigència del pronom no és el mateix amb tots els verbs (no en podem prescindir amb *semblar* i *passar*, però amb els altres la situació és menys nítida), cosa que vol dir que no deuen ser homogenis i que, per tant, l'*explicació* (el fet de tractar-se d'un datiu) encara no és convincent. Però sí que és convincent que hem de ser molt prudents amb les condemnes.

3 La concordança del verb “haver-hi”

Joan Solà

Parlem-ne. Converses lingüístiques (Barcelona: Proa, 1999), pàgs. 165-171

Publicat originàriament a l'*Avui*, 24/04/1994, 01/05/1994 i 08/05/1994

1

Una de les qüestions més espectaculars i més absurdament amoïnoses de tota la nostra història gramatical és la prohibició de posar el verb en plural en la construcció *Hi han quatre homes*. La qüestió presenta un aspecte estrictament normatiu i un de més general, de saber de quin fenomen es tracta. L'un i l'altre són alligonadors i senzills d'entendre, com aspiro a fer veure als lectors. Avui ens fixarem en l'aspecte normatiu.

A la seva gramàtica pòstuma (1956, punt 72), Fabra s'encara amb les construccions en plural, intenta de fer veure per què hi trobem el plural i acaba amb aquestes paraules: “Aquestes construccions, llargament usades en la llengua parlada, han estat fins avui considerades incorrectes, però potser algun dia s'hauran d'admetre en la llengua escrita, en concurrència, naturalment, amb les construccions tradicionals *Hi ha dos homes* [...] (úniques fins avui considerades correctes)”.

L'Institut d'Estudis Catalans va creure imprescindible de posar al peu de les paraules anteriors una nota d'alarma recordant al lector “que aquest llibre no havia sofert la darrera revisió del seu autor i que se li ha de reconèixer un caràcter més informatiu que normatiu”. Ras i curt: lector, vés amb compte amb un home important, lúcid i ortodox en altres temps però que aquí manifesta perilloses tendències heterodoxes.

Només que *heterodox* implica *ortodox* i *ortodox* vol dir “que segueix la doctrina recta”; suposant que hi hagi doctrina recta, és clar. Doncs escoltin: el cas que ens ocupa *no consta* al codi normatiu. Més encara: des de l’any 1904 fins a l’any 1956 no constava absolutament enlloc, llevat d’un parell d’excepcions que després els diré. Ni a les gramàtiques de Vallès (1904-1950), ni a la de Rovira i Virgili (1916), ni en cap de Fabra (1912; 1918/1933, l’oficial; 1918, curs mitjà; 1929; 1937, *Les principals faltes*), de Marvà (1928-29, *Exercicis*; 1934, *Curs*), de Miracle (1938) o Moll (1937-1975). Per ser més exactes, a la de Fabra de 1912 hi ha referència a *haver-hi* (p. 160), però no al fenomen de la concordança, bé que els exemples són en singular. ¿A què es referia, doncs, Fabra quan deia en el text transcrit que la construcció en singular era l’única considerada correcta fins aleshores? ¿Què volia dir la paraula “normatiu” de la nota de l’IEC? ¿A quina “tradició” apel·lava Fabra?

En una conversa del 12 de juny de 1923 (número 217 de Pey, 390 de Rafel) Fabra es va referir a aquest cas molt breument però de manera explícita i contundent: “El llenguatge parlat sol posar el verb *haver* en plural. [...] Convé d’evitar aquesta concordança [...], defecte que retrobem sovint en el llenguatge escrit. Al costat d’aquest defecte, d’origen popular [...]”. Sanchis Guarner va dedicar en la seva gramàtica de 1950 (punt 295c) quatre línies al cas: diu que la llengua parlada del País Valencià també fa la concordança, “però en la llengua literària convé evitar tal vulgarisme”. Això és tot. A partir de 1962 els manuals van tornar a transmetre (com Sanchis) que es tractava d’una “incorrecció” i d’un “defecte” (Jané, Badia), i avui és un dels mites més neguitejadors de tot el nostre edifici normatiu. Un cas com un cabàs.

Doncs bé: si resulta que la gramàtica oficial és la de Fabra de 1918/1933 i allà no s’hi diu res, “legalment” ningú no pot imputar a ningú una “falta” en aquest cas. Més encara: no podem pas apel·lar al text de 1923, contrabalançat i anul·lat pel del mateix autor de 1956. A part això, ens hem de preguntar què vol dir “vulgarisme”, aplicat a aquest plural. L’única resposta que hi trobo és la següent. El gramàtic decreta que això és un vulgarisme i a partir d’aleshores ja pot al·legar que és un vulgarisme. Cap catalanoparlant no té aquí aquesta sensació, llevat que hagi passat per un curs de llengua. La sensació l’havien transmesa, ¡escoltin bé!, les gramàtiques *castellanes* publicades a Barcelona al segle passat, per evitar que els catalans fessin la concordança en castellà. Un embolic tan clar com empipador: per culpa del castellà condemnàvem una construcció genuïna i precisament singular de la nostra llengua, com veuran diumenge vinent.

Un cop el gramàtic va haver decretat que la concordança del verb *haver-hi* era un vulgarisme, i que per tant calia evitar-la en llengua escrita, aleshores el gramàtic havia de justificar que era un vulgarisme. Aquesta necessitat de justificació no acostuma a presentar-se en una llengua sinó quan les normes ja estan relativament assegurades entre els usuaris. L'any 1956 Fabra, que era un dels pocs gramàtics catalans que no s'han limitat a repetir sempre les mateixes coses amb els mateixos exemples, sinó que gairebé sempre afegia un matís nou aquí i allà, devia creure que havia arribat aquest moment. Per mi que ell no havia vist mai clar que s'hagués de prohibir la concordança, però com que l'havia prohibida precisament ell en una malaurada conversa de 1923 que li devia pesar com una llosa...

En aquesta gramàtica de 1956, moltes pàgines abans, havia fet una descoberta magistral. En català hi havia tres tipus de proposicions, conegudes des de sempre: 1 *El nen plora* (amb verb actiu), 2 *Aquest regle és curt* (amb verb copulatiu), 3 *Plou* (impersonal, sense subjecte). Però n'hi havia una altra de singular: 4 *Ha arribat un parent meu*. La singularitat del tipus 4, segons l'autor, és que, contràriament al que veiem en els tipus 1 i 2, el subjecte (*un parent meu*) va posposat al verb i es pot pronominalitzar en certs casos ("n'ha arribat un"). La descoberta d'aquest tipus 4, que pot semblar no-res al lector, és una operació de gramàtic intel·ligent, com han fet veure Ferrater i Sebastià Bonet (al qual agraeixo altres detalls d'aquests articles). Però Fabra també era fill del seu temps, i es va quedar a mig camí del que avui sabem d'aquest tipus 4.

Quan pàgines més endavant l'autor s'enfronta amb el verb *haver-hi*, hi observa les dues mateixes propietats d'aquell tipus 4: A *Hi havia molta gent*, el sintagma nominal *molta gent* va posposat al verb i es pot pronominalitzar en certs casos ("N'hi havia molta"), encara que no en certs altres (a "¿Hi havia el teu oncle?", no podem respondre-hi amb *No l'hi havia*; com tampoc "Ha arribat el vaixell", del tipus 4, no dóna *L'ha arribat*).

Però, així com en el tipus 4 Fabra deia que el sintagma nominal era el subjecte, ara, amb *haver-hi*, diu que és complement directe: i, és clar, el verb no pot concordar amb el complement directe, i per tant es tracta d'una vel·leïtat de la llengua parlada, que confon aquest tipus amb el 4. Vet aquí la jugada. Doncs bé: avui els lingüistes consideren que les nocions de "subjecte" i de "complement" no són aplicables de manera estricta en aquests dos casos; i que, si de cas, el sintagma nominal faria la mateixa funció, no pas una de diferent, en tots dos. Però encara hi podem afegir més detalls. Fabra diu que *Hi havia el teu on-*

cle no pot pronominalitzar en *No l'hi havia*, quan de fet el fenomen és un altre: és que en català aquí ja no usem *haver-hi* sinó *ser-hi* i diem *No hi era*.

Per tant, la construcció amb *haver-hi* s'integra definitivament en el tipus 4 de Fabra. Però encara s'hi integra una tercera classe de construccions: les passives pronominals. Observin les tres classes juntes, tal com se senten als dialectes oriental i valencià:

- a) *Hi han* quatre homes.
- b) *Han arribat* molts turistes.
- c) Aquest any *s'han construït* molts pisos.

Tots aquests verbs concorden amb el sintagma nominal que els segueix, i si subordinem aquests verbs a d'altres verbs, la concordança és assumida per aquests altres: "Hi *podien* haver quatre homes", "Aquest any es *volen* construir més pisos". Doncs bé: aquesta concordança no es practica en cap dels tres casos en el dialecte nord-occidental, encara que avui aquesta característica tan notable i espectacular està en retrocés per la pressió que el dialecte oriental exerceix a través dels mitjans audiovisuals. Diumenge vinent veurem més propietats d'aquestes construccions i traurem la conclusió pertinent de tot plegat.

3

Vam quedar que en català hi havia tres classes de construccions que es comportaven de manera admirablement homogènia i regular. Vegem més propietats d'aquestes estructures. La primera i més important és que els dialectes oriental i valencià fan concordar el verb amb el sintagma nominal que els segueix. En canvi, almenys una zona notable del dialecte nord-occidental deixa el verb en singular (fenomen avui en retrocés). Vegin tot seguit les tres classes, amb més exemples que l'altre dia, i observin la divergència:

- a) *Hi han* (o *hi haurien* pogut haver) quatre homes. (Or. i val.) / *Hi ha* (o *hi hauria* pogut haver) quatre homes. (Nord-occ.)
- b) Aquest any *arriben* (o *han arribat*) molts turistes. Ara ja no *calen* més cadires. Per aquest carrer hi *passen* (o *hi podrien* passar) moltes motos. (Or. i val.) / Enguany *arriba* (o *ha arribat*) molts turistes. Ara ja no *cal* més cadires. Per aquest carrer hi *passa* (o *hi podria* passar) moltes motos. (Nord-occ.)

c) Aquest any *s'han* construït (o es *volien* construir) molts pisos. Ara ja no es *necessiten* aules tan grans. (Or. i val.) / Enguany *s'ha* construït (o es *volia* construir) molts pisos. Ara ja no es *necessita* aules tan grans. (Nord-occ.)

En segon lloc, l'element nominal que va posposat en totes aquestes construccions és indeterminat. Si fos determinat, es tractaria d'una altra construcció: podria anar posposat o bé anteposat, segons la voluntat comunicativa, i el verb hi concordaria sempre en tots els dialectes; no és el mateix “*Aquells turistes van arribar ahir*” o “*Els pisos s'han construït amb ajut oficial*” que “*Ahir van arribar aquells turistes*” o “*S'han construït amb ajut oficial els pisos, no les torres*”. Però certs verbs (*haver-hi* i sobretot *caldre*) rarament accepten que sigui determinat. En tercer lloc, els lingüistes han vist en tots tres casos una altra propietat en comú: no es tracta de veritables “accions” sinó més aviat d’“esdeveniments” o fenòmens semblants.

Però hi ha més: aquesta divisió entre parles que fan la concordança i parles que no la fan no es troba només en el nostre domini lingüístic: el francès tampoc no fa la concordança; però val més deixar estar aquesta llengua, que és sensiblement diferent (de fet, hi ha un “subjecte” *il* en singular abans del verb: “*Il y a des billets dans le portefeuille*”, “*À côté de ces transformations, il en existe d'autres*”). I hi ha llengües o parles mixtes: en castellà estàndard no concorda el verb *haber* però sí les altres dues classes de construccions considerades; i sembla que això mateix passa en mallorquí. Les passives pronominals presenten uns detalls que ara no podem abordar, però que no alteren la teoria que ens ocupa.

L'admirable regularitat del fenomen i la curiosa especificitat que presenta en català, no sols inviten sinó que obliguen a reconsiderar l'opinió que en tenim. No sols es tracta d'un fenomen sintàctic totalment regular i normal, sinó que la concordança afecta els dos dialectes més importants de la llengua. Hem de treure, doncs, de manera fulminant, a la variant que practica la concordança el qualificatiu de vulgar que li han penjat els gramàtics i que no és avalat pels parlants. Però, a més a més, aquí hi ha una paradoxa. Resulta que la llengua estàndard es basa en el dialecte oriental en una proporció molt important, i aquesta llengua estàndard fa la concordança amb les altres dues classes de construccions però la prohibeix amb *haver-hi*.

En la meva opinió, la solució còmoda, fàcil i necessària del problema creat pels gramàtics seria deixar llibertat de concordança, llibertat existent ja de fet, car la gramàtica oficial no en diu res.

Encara hi hauria més consideracions a fer, però ja els he atabalat prou. Apuntem-ne un parell. Primera: alerta amb els rètols que pengem als fets de llengua. Segona: ¿No és veritat que la gramàtica que s'ensenya a les escoles conté, com a essencials o intocables, més de dos detalls com el d'avui, que no resisteixen una anàlisi seriosa?

[Vegeu ara el meu llibre *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, Barcelona: Empúries 1994, 2^a o 3ª edicions (1994 i 1997), pàgs. 303-308. Ara que s'ha trobat l'original de la gramàtica de 1956 sabem que, en lloc del fragment “però potser algun dia s'hauran d'admetre en la llengua escrita”, hi deia: “però, tanmateix [,] no hi ha cap raó prou forta per què [sic] no puguin ésser admeses en la llengua escrita”. D'altra banda, l'observació de Ferrater, que ens hem anat passant després tots els investigadors, és de justícia de dir que ja l'havia feta Coromines al prefaci de l'obra.]

4 “Ens vam menjar tres d'aquells pollastres”

Joan Solà

Parlem-ne. Converses lingüístiques (Barcelona: Proa, 1999), pàgs. 286-288

Publicat originàriament a l'*Avui*, 17/04/1997

Hi ha certs problemes gramaticals que neguitegen anys i panys, que de tant en tant s'allunyen de l'atenció de la gent però tornen un dia o altre. De vegades hi ha sort i algun lingüista ens els aclareix totalment o parcialment. Però les gramàtiques escolars acostumen a canviar les seves premisses i les seves conclusions amb molta parsimònia, i per tant el neguit de vegades no s'esvaeix malgrat l'esmentada clarificació d'alguns entès. Perquè el neguit no prové tant de la manca de comprensió del fenomen com de la por de vulnerar un precepte; sobretot, vegeu quin cas, si el precepte és fosc, si no se n'acaben d'entendre els límits. En aquest cas, de vegades la gent s'escapa per la tangent i crea un altre problema mentre intenta esquivar el primer. Si avui tothom (inclosos els mals diccionaris) diu coses lingüísticament monstruoses (passin-me la hipèrbole) com “La dificultat *rau* a saber quanta gent farà vaga”, és perquè tothom té pànic al verb *estar*. I si l'altre dia [article 107] vèiem que els aprenents de català escriuen coses, no menys xocants, com “Farem un debat *on* es decidirà el projecte de futur” és, en opinió raonable d'Albert Pla Nualart (que me la comunica

oralment), perquè tothom defuig els relatius cultes (*en el qual*), perquè són difícils d'usar.

Quan no hi ha o no es veu cap sortida per la tangent, aleshores l'escriptor o el corrector s'ajupen a la pretesa norma i el producte final pot ser tan estrident i monstruós (i tornin-me a dispensar l'exageració de professional) com els següents: (1) "De tots aquells pollastres, ens vam menjar només tres" o (2) "Van portar un cistell de préssecs, dels quals ens vam menjar només tres". No hi ha cap catalanoparlant que no vegi amb convicció absoluta que aquestes construccions són inapel·lablement inacceptables: hi falta el pronom *en*. I tanmateix les trobem de tant en tant. ¿Per què? Doncs perquè encara roda pels nostres manuals una malèfica maledicció de bruixot anomenada *pleonasme*, que mai no ha estat prou ben definida. El bruixot es cuida prou d'impedir que es defineixi, perquè aleshores perdria el poder.

L'esmentada maledicció diu si fa no fa: no duplicaràs amb un pronom feble un element ja representat d'una altra manera a la seqüència. A l'exemple (1) no podríem dir "ens *en* vam menjar tres" perquè el pronom *en* vol dir el mateix que *de tots aquells pollastres*. A l'exemple (2) no podríem dir "dels quals ens *en* vam menjar només tres" perquè el pronom *en* voldria dir el mateix que el relatiu *dels quals*.

S'ha dit que podíem esbandir l'encanteri de la construcció (1) considerant simplement que l'element *de tots aquells pollastres* no duplica pas el pronom *en*, perquè està *desplaçat* del seu lloc (igual que passa en "Tots aquells préssecs *els* hem de posar a la nevera"). De tots dos casos s'ha dit també que el quantificador (*tres*) és el motiu clau que exigeix el pronom feble. Però sembla que el millor exorcisme contra l'encanteri de tots dos casos és el que ha descobert el meu col·lega i savi lingüista Sebastià Bonet. Escoltin si és senzill i procurin recordar-lo quan el bruixot els vingui a fer por. En tots dos casos hi ha construccions dites partitives: a la segona part de totes dues hi ha una cosa com ara "ens vam menjar només tres *pollastres* (o *préssecs*) *d'aquells pollastres* (o *préssecs*)"; el pronom *en* representa el nucli nominal (*pollastres*, *préssecs*), mentre que el complement nominal (*d'aquells pollastres* / *préssecs*) ha estat desplaçat o bé substituït pel relatiu. Per tant, no es dupliquen pas l'un a l'altre: cada element té una funció diferent ben específica. Ja saben a qui ho han d'agrair.

5 La normativa i els verbs “psicològics”

Joan Solà

Plantem cara. Defensa de la llengua, defensa de la terra (Barcelona: La Magrana, 2009), pàgs. 134-137

Publicat originàriament a l'*Avui*, 28/02/2002 i 07/03/2002

1

S'anomenen verbs *psicològics* aquells verbs que designen processos o estats mentals (emocions, sentiments). Aquests verbs tenen dos “arguments”: la persona que experimenta l'emoció o el sentiment (dita “experimentador”) i l'objecte o causa del sentiment (dit “tema”). Si diem “No li agrada *que deixis la porta oberta*”, representem amb *li* l'experimentador del sentiment de desgrat, i amb *que deixis la porta oberta* el tema, allò que provoca el sentiment negatiu. He llegit un article molt interessant sobre aquests verbs: “Estructura gramatical i normativa lingüística: a propòsit dels verbs psicològics en català”, de Teresa Cabré Monné i Jaume Mateu Fontanals (*Quaderns. Revista de Traducció*, 2, 1998). Els el resumeixo.

Aquests verbs s'agrupen en tres classes segons el comportament que manifesten en la llengua real d'avui. Primera, els que representen l'experimentador en forma de complement directe (*alegrar, commoure, emocionar*): “Les teves paraules *la* van alegrar (commoure, emocionar) molt”. Segona, els que el representen com a complement indirecte (*agradar, desagradar, interessar*): “*Li* van agradar (desagradar, interessar) molt les teves paraules”. Tercera, els que el poden representar de totes dues maneres, segons el significat (*molestar, preocupar, sorprendre*): “Les teves paraules *la* van molestar (preocupar, sorprendre) molt” o bé “*Li* molesta (preocupa, sorprèn) molt que la joventut d'avui fumi tant”. Doncs bé: en les dues últimes classes el diccionari acadèmic només accepta el complement indirecte amb *agradar*. Cabré i Mateu adverteixen que en aquest comportament hi ha hagut evolució històrica i s'hi troba avui una certa variació entre parlants: de manera que no tots accepten amb la mateixa comoditat tots els exemples que he donat. I jo advertiré que molt pocs o potser cap dels nombrosos lingüistes catalans que han explorat aquest terreny accepten l'opinió expeditiva que aquí hi ha simplement influència del castellà.

Aquesta opinió expeditiva, d'una banda, no encaixa amb el fet que amb els verbs del segon grup l'experimentador, si es troba desplaçat (dislocat), ha de ser forçosament complement indirecte: potser podríem acceptar “Aquest tipus

d'home sempre ha interessat *les meves amigues*" (complement directe), però de cap manera "(A) les meves amigues sempre *les* ha interessat aquest tipus d'home" (sinó "...*els*...", indirecte); i, d'una altra, deixaria la llengua immobilitzada en un passat que cada cop és més llunyà (vull dir que ens deixaria als professors de llengua cada cop més entotsolats amb les nostres obediències o manies i faria la llengua més antipàtica). Una altra característica d'aquests verbs és que pronominalitzen amb *en* el tema: "No ens *en* desagrada (agrada, interessa) cap (d'aquestes amanides)", cosa que no poden fer els de la primera classe: no diem "No me *n'*alegra cap (dels teus estirabots)". Semànticament els verbs de la primera classe accepten paràfrasis de tipus causatiu: "Les teves paraules van alegrar la Maria" és com "Les teves paraules van fer que la Maria *s'alegrés*"; cosa no natural amb els de la segona classe: no direm "Les teves paraules van fer que la Maria *s'agradés*".

En els verbs de la tercera classe la construcció amb complement indirecte no és semànticament equivalent a l'altra. "A la Maria *li molesten* els nens" vol dir que li són una molèstia, que no els suporta, que no és criaturera; però "Els nens molesten *la Maria* (o *la molesten*) tirant-li boletes de paper" vol dir que li fan alguna cosa que li causa molèstia. La setmana entrant parlarem de l'aspecte normatiu d'aquests verbs.

2

Els verbs *psicològics* designen processos o estats mentals (emocions, etc.). Dèiem que Teresa Cabré Monné i Jaume Mateu Fontanals els dividien en tres classes, segons que la persona que experimenta el procés sigui complement directe o indirecte o admeti les dues construccions, i en donàvem aquests exemples: *alegrar, commoure, emocionar* (primera classe); *agradar, desagradar, interessar* (segona); *molestar, preocupar, sorprendre* (tercera). Dèiem també que el diccionari acadèmic només indica la possibilitat del complement indirecte per a un dels sis últims: *agradar* ("No li agrada la ceba"). Per tant, "A la Lluïsa *li molesten* els nens (o *li molesta* que et deixis la porta oberta)" i "A la Lluïsa no *li* ha interessat gaire la pel·lícula" serien construccions "no normatives".

L'interessant article de Cabré i Mateu comença amb una llarga discussió d'aquest aspecte normatiu. Els autors creuen (com jo) que les proves sintàctiques i semàntiques indiquen clarament que el funcionament d'aquests verbs és el que ells diuen, i es queixen que el diccionari no el reculli. Però van més lluny: diuen que el fet que el codi normatiu no reculli un fet "n'indica la incorrecció"; i

en el nostre cas “l’obligatorietat de sotmetre’s a una disciplina estricta pot portar a la llarga unes conseqüències més aviat negatives, en el sentit d’abandonament de l’ús de la llengua, i pot no contribuir a la preservació de la integritat de la llengua catalana”. La cosa seria greu, doncs. Més avall al·ludeixen a la possibilitat que un determinat buit del diccionari respongui, simplement, a un descurt; però diuen que això no és cap remei, perquè la realitat és que tots els que es dediquen a vetllar per la llengua tiren pel cantó més dur: imposen la restricció del diccionari.

¿Què li sembla, lector? Mala peça al teler, ¿oi? Li diré el que a mi em suggereix aquest cas. En primer lloc, jo no accepto pas que els silencis del diccionari indiquin prohibicions, perquè aleshores no podríem dir o escriure la meitat del que diem sense el més lleu escrúpol. Quan Fabra escrivia “...lluny d’acontentar-se *dels resultats obtinguts...*”, hauria vulnerat el seu propi diccionari (que no dóna, a *acontentar-se*, la possibilitat *de + SN*). Amb el diccionari de Fabra a la mà, podem dir “Hi pots confiar *en absolut*”, però no “No hi pots confiar en absolut”, exactament el contrari del que avui és normal i que *ja* recull el *DIEC*. I amb aquests dos diccionaris no podríem dir *posar en comú* (però sí *posada en comú*), ni *si fa no fa*, ni “De la camisa *me n’he fet* vint euros”, ni “En Pere és un *poc seny*”, ni *Alerta amb el gos* (però sí *donar l’alerta*), ni “Vaig a Londres *via París*”. Ni podríem utilitzar *com també*, però sí (ara *ja* sí) *així com*. No hi cal comentari, ¿oi?, però comentem-ho. En l’estat poc formalitzat i poc enriquit de la nostra lexicografia, els buits no indiquen (gairebé) *res*. El que passa és que la cada cop més extrema precarietat de la coneixença de la nostra llengua ens lliga a tots plegats de mans i peus i ens refugiem allà on podem per no haver d’opinar nosaltres, per no exposar-nos a crítiques, perquè els altres no ens descobreixin la inseguretat. I som porucs i covards.

La nostra societat és la que és. I l’entitat codificadora també és la que és. En els últims temps observo que desapareix lentament aquella actitud rígida, conservadora, temorega: allò de mirar sempre enrere, cap a Fabra, i d’amagar el cap. Les noves aportacions (per exemple, el diccionari de Ginebra i Montserrat) “passen” com a “normatives”, i és ben positiu. Això és el que cal: investigar la llengua i respectar-la. Abans és la llengua que una pretesa norma (que sovint ni existeix, i per tant és només la por). Abans és entusiasmar amb la llengua que fer-la avorrir.

6 “La gent parla / parlen massa”

Joan Solà

Plantem cara. Defensa de la llengua, defensa de la terra (Barcelona: La Magrana, 2009), pàgs. 270-272

Publicat originàriament a *l'Avui*, 23/11/2006

Obro quatre o cinc llibres d'estil, la meitat dels quals no inclouen la qüestió de què ara els parlaré, però l'altra meitat en diuen literalment el següent (“A” i “B” són els dos de què em serveixo).

A: “Quan el subjecte és un nom col·lectiu en singular, el verb hi concorda en singular”: *La gent sortia de pressa*. B: En aquest cas “donem com a preferent la construcció en singular”: *La gent, que havia estat esperant tres hores, va començar a cridar* (preferible a *havien... van*). A: Encara que l'esmentat col·lectiu porti un complement en plural, “és preferible que el verb hi concordi en singular”: *La majoria dels assistents aplaudia* (preferible a *aplaudien*). B: En aquest cas, en canvi, “posem el verb en plural”: *La majoria dels assistents podran seure* (preferible –afegeix– a *podrà*).

En principi, un llibre d'estil no és cap *norma* general i absoluta; és un auxiliar que afecta només l'entitat per a la qual s'ha fet: un diari, una emissora, una editorial, una universitat. I sovint el llibre d'estil no delimita pas el que és correcte del que no ho és, sinó que simplement ordena als afectats que no perdin temps en aquella qüestió i que facin el que es diu. Per exemple, no és cap *norma* que s'hagi de dir o escriure “15 d'agost *de* 2006”, i per això uns llibres d'estil ho recullen així (millor dit: ho *arrossequen* així d'algun altre indret i s'estalvien de comprometre's) i uns altres ho preceptuen exactament al revés, “15 d'agost *del* 2006” (que és com hauria de ser, malgrat tots els malgrats i totes les rutines acumulades). Ara: com que els llibres d'estil generalment els fan gent experta, doncs cal suposar o esperar que el que diuen coincideix amb la norma, si n'hi ha, o almenys amb l'opinió general, també si n'hi ha. ¿Què passa, doncs, amb el cas que acabem d'il·lustrar?, perquè els dos llibres no diuen pas el mateix. Doncs el que passa aquí és molt simple (o no tan simple): que aquells exemples tant poden portar el verb en plural com en singular; però la tradició lingüística occidental era com el maniqueisme, que dictaminava que les coses eren forçosament així o aixà (així o al revés d'així). Les gramàtiques escolars i normatives es troben incòmodes amb possibilitats obertes o lliures i intenten imposar una de les solucions, que vol dir condemnar l'altra.

Fabra sembla que no es va posar mai en aquest terreny, però en una *conversa* (221 de Pey, 251 de Rafel) diu això dels dos casos de dalt: “*la gent*, un singular, però que desvetlla la idea de pluralitat, pot adjuntar-se a un verb en plural, i és perfectament lícit [...]: *La gent no sabien per on havien d’entrar*”. Amb els col·lectius acompanyats d’un complement en plural “el verb concorda, segons els casos, amb el col·lectiu (singular) o amb el seu complement (plural)”: i diu que el cas “*Un gran nombre d’escriptors cometen aquesta falta*” és no sols correcte sinó l’únic correcte, afirmació estranya. Un dia mirarem què hi ha darrere això de “segons els casos”.

7 Construcció d’una sintaxi normativa. Criteris. Exemples [fragment inicial]

Joan Solà

L’última lliçó. Parlaments polítics i acadèmics (Barcelona: Empúries, 2011), pàgs. 103-108

PREÀMBUL

Des de fa anys treballo a la Comissió de Gramàtica de l’IEC, que ara intenta actualitzar la part de sintaxi de la gramàtica normativa. Una part d’aquests anys vaig ser ponent del projecte, és a dir la persona que passava al davant i preparava temes de debat i informes i redactava capítols. Van quedar uns quants capítols per enllestir, més la feina suplementària d’unificació de tota mena de detalls, i ara la feina principal recau sobre el director de l’Oficina de Gramàtica (Manuel Pérez Saldanya) i la presidenta de la Comissió de Gramàtica (Gemma Rigau). Aquesta feina m’ha obligat a fer uns esforços i m’ha proporcionat uns neguits però també unes il·lusions i uns guanys de tota mena només comparables amb el que em va passar amb una altra gran obra, de la qual vaig ser director principal: la *Gramàtica del català contemporani*. Avui que acabo oficialment la meva vida acadèmica estic satisfet d’haver treballat en projectes com aquests (o com les *Obres completes* de Fabra), que donen sentit i plenitud a una vida universitària.

M’ha semblat que una bona manera d’acabar la meva carrera docent era exposar breument alguna de les circumstàncies amb què topa un equip que vol actualitzar la sintaxi. Adverteixo des del primer moment que tot el que avui diré és exclusivament el meu pensament i que no revelaré mai quin serà el final (dins

la Comissió de Gramàtica i dins la Secció Filològica, que ha d'aprovar la feina de la Comissió) de tal o tal qüestió de les que tractarem. I això per dues raons o tres: perquè molts detalls de què parlaré encara no estan dictaminats; perquè per obligació professional no puc divulgar el que no em pertany a mi de divulgar; i perquè tampoc no és aquesta la finalitat de la meua lliçó. Entre els no professionals és normal de creure que no ha de ser tan difícil de decidir normativament tot el que calgui, sobretot tenint en compte que la Comissió es compon de persones nombroses i molt ben preparades i que avui tenim molta informació disponible. Espero que almenys vosaltres, universitaris, amb aquesta conferència tragueu una mica el nas en un món que de vegades es revela molt complex però només si tens el privilegi de veure'l per dins.

També els criteris amb què començaré són una manera meua de presentar les coses. Evidentment, tothom pot estar d'acord amb aquests criteris o almenys amb els aspectes essencials que volen transmetre, encara que potser no tots són (o no tothom els anomenaria estrictament) criteris.

POSSIBLES CRITERIS

A. *Distingir allò que és intern a la llengua d'allò que hi és extern.* Per exemple, entre l'ús de *n'hi* en lloc de *li'n* (*Si vol entrades per al concert de demà, jo n'hi puc vendre*) i l'ús de *quant més* en lloc de *com més* (*Quant més li diuen que calli, més xerra*). La nostra tradició després de Fabra i durant moltes dècades no distingia entre aquests dos fets, i la situació de confusió universal creava en els usuaris una sensació perenne d'inseguretat: qualsevol cosa podia ser una "falta", una incorrecció. En gran part, la situació no s'ha resolt, però avui, almenys en teoria, sí que hi ha voluntat de no confondre els dos fets: *n'hi puc vendre* pot ser o no ser considerat normatiu o estàndard, però és indiscutiblement un fenomen intern de la llengua, tan digne com qualsevol altre, i si avui no pertany a l'estàndard, hi pot cabre (hi haurà de cabre) perfectament demà. En canvi, *quant més li diuen que calli...* és una construcció castellana que no fa cap falta al català.

B. *Integrar els grans dialectes.* Fabra no va poder arribar-hi, i confiava que el motor central arrossegaria la resta en una expansió i consolidació que semblaven imparables de la llengua comuna. En sintaxi hi ha entre les diferents parles uns quants aspectes diferencials que avui no es poden desconèixer (ús de *per / per a*, de *ser / estar / haver-hi*, dels pronoms *en* i *hi*, de construccions dislocades, etc.), i, d'altra banda, la sensibilitat d'aquestes parles es mostra molt alta i molt gelosa de les diferències. Ara deixem-ne estar els motius. En morfologia,

en fonètica i en lèxic s'ha adoptat des de sempre l'acceptació en llengua estàndard de dobles (i en algun cas triples) formes. Fins i tot en ortografia s'han imposat unes quantes variacions entre les parles valencianes i la resta. En els casos en què es pugui creure raonablement que l'optativitat sintàctica és la millor actitud, crec que caldria aplicar-la.

C. *Aprofitar la informació acumulada.* La informació que avui tenim de lingüística general (nocions i tipus d'anàlisi) i dels parlars catalans de tots els territoris és incomparablement més gran que la que tenia Fabra ara fa un segle llarg. Els qui treballem en l'actualització de la gramàtica normativa hem de comptar sempre amb aquesta informació. Us diré una cosa, però. Quan dins un tema ampli (les relatives i les altres subordinades, els pronoms febles o el mateix complement directe) la Comissió de Gramàtica va descobrir detalls dels quals abans, com a molt, se'n tenia una vaga notícia, sovint es troba que encara li falta informació àmplia i segura i que caldria sotmetre els fets a enquesta o a estudi particular; però aquest procediment paraltzaria la feina de la Comissió o l'endarreriaria *sine die*, car les descobertes o les dificultats apareixen quan apareixen (quan analitzes a fons les qüestions), no pas quan anys enrere vas planificar tota l'operació.

D. *Ser realistes.* Entre l'època de la formulació de la norma vigent (1913-1933) i l'actualitat la nostra societat ha sofert canvis i trasbalsos de gran envergadura pel que fa als aspectes merament lingüístics o a l'actitud dels parlants i fins dels professionals davant la llengua. Els mitjans de comunicació i la mobilitat de persones de les darreres dècades han fet que el català del carrer sigui cada cop més semblant al castellà (o al francès) i que la immensa majoria de persones siguin insensibles a allò que abans se'n deia purisme o patriotisme. D'altra banda, ara l'actitud de la societat és molt més crítica i pragmàtica, però també més activa, més participativa, no tan receptiva o passiva. Ser realistes vol dir acceptar certs fets de llengua que ahir eren discutits però que avui s'han escampat amb una rutina i una força tan grans que la immensa majoria de professionals i usuaris ja no hi veuen cap aspecte negatiu o bé reconeixen que no s'hi pot aplicar un remei eficaç.

E. *Treballar especialment per a les generacions que pugen.* Una llengua perdura si es traspasa de pares a fills i dels nadius als nouvinguts. En altres èpoques hi havia una concepció més hieràtica i més conservadora de les modalitats avui anomenades estàndards. Avui els mitjans de comunicació i la tecnologia ens mostren que les masses juvenils tenen una capacitat immensa de renovació de la realitat i una voluntat irrenunciable de participació activa en

aquesta renovació. Es tracta de tenir en compte aquesta joventut i la seva sensibilitat davant la llengua. En definitiva són ells el futur de la llengua, no pas les persones més grans que es lamenten de l'esllavissament constant de les estructures fonètiques, lèxiques i gramaticals. Si els pedagogs de tots els nivells no som capaços d'engrescar la joventut en una llengua i una literatura que han sigut potents i continuen sent-ho; si des de l'escola o des dels manuals de normativa preferim, al contrari, turmentar-los, rectificar-los a cada pas, aleshores tenim la batalla perduda, o pitjor: la joventut se'ns pot girar en contra. Es tracta, doncs, de fer una sintaxi normativa al màxim de clara i raonable, que, si cal, abandoni alguna posició purista que les generacions que aprenen la llengua no troben ni intuïtivament necessària ni teòricament justificable. Jo he vist en una universitat fer avorrir literalment la llengua (i el professor) a nois i noies de 18 anys enfrontats a uns fulls d'exercicis sobre "*per / per a + infinitiu*" que ni el professor no podia ser capaç de "resoldre" (si és que calia resoldre res...). No es pot caure més avall.

F. Adhesió o aversió personal / sentimental. Pot semblar que això no seria pròpiament un criteri, i tanmateix en més d'un tombant de les realitats lingüístiques hi ha al darrere el sentiment que la llengua ens provoca, sentiment amb el qual cal comptar en una comissió tècnica si no volem fracassar estrepitosament amb tots els informes "tècnics" que hàgim preparat sobre tal o tal qüestió. Aquesta és una de les lliçons que he après treballant durant anys a la Comissió de Gramàtica. No pas tant com entre els partits polítics (que semblen no tenir remei en el fet de no voler acceptar res l'un de l'altre), tanmateix el sentiment d'adhesió o de rebuig visceral envers tal o tal fet de llengua es mostra de vegades tan profundament arrelat i tan persistentment actiu que rebotja qualsevol intent de raonar-lo. Si, a més a més, qui en presenta la defensa davant una comissió no és prou sensible a tal sentiment i s'expressa amb poca calma o poca educació, aleshores més hauria valgut no haver obert la discussió.

¿I no hi ha més criteris? De criteris en podem inventar o valorar d'altres, esclar. Per exemple, el criteri de defensar més per a la normativa un fet que ens sembla genuí que un altre que no ens ho sembla. Però això és tan evident que no cal pas formular-ho com a requisit.

8 “Brillo!”

Jordi Cornudella

Avui, 28/10/2010

“Així m’agrada, *brillo!*”, m’escrivia Joan Solà en un dels molts correus de les últimes setmanes. Encoratjador com sempre, feiner com sempre: almenys en el terreny en què teníem tractes, el que caracteritzava la seva manera de fer era una barreja exquisida de rigor escrupolós i d’energia resolutive, i una expressivitat feliçment encomanadissa. En molts anys d’experiència en el món editorial, no he vist mai tanta capacitat de treball, tants dots de direcció i tanta generositat en la cooperació aplegats en una sola persona. Ni tampoc, segurament, tant de sentit comú; vull dir aquella part de la intel·ligència que li permetia, entre altres coses, envoltar-se dels col·laboradors més aptes per a cada empresa. Una obra descomunal com la *Gramàtica del català contemporani* hauria estat impossible, no solament sense la seva saviesa, sinó també sense la tenacitat amb què conduïa la feina dels altres.

Ara teníem dos projectes entre mans. L’un, ja tancat: l’edició dels textos dels darrers mesos (el discurs d’acceptació del doctorat *honoris causa* per la Universitat de Lleida, el discurs d’acceptació del Premi d’Honor de les Lletres Catalanes, el discurs al Parlament, l’última lliçó a la Universitat de Barcelona i un parell de complements); esperem que el llibre no trigarà a sortir. L’altre projecte, però, ha quedat irremissiblement estroncat: era l’edició crítica de la segona traducció de *L’Odissea*, de Carles Riba, que ens havia encomanat La Magrana. Hi havíem treballat força, però encara hi havíem de treballar molt més. Un dia que en parlàvem, aquest estiu, em va dir: “Jo ja he fet tot el que havia de fer. L’únic que em queda pendent, ara, és aquesta edició que tenim a mitges; però si no ho puc acabar no serà culpa meva: serà cosa del fat o del destí”.

Una vegada més, tenia tota la raó. En l’ordre personal, segur que som molts els que hauríem volgut més. Més anys de saviesa, de feina, de tracte afectuós; més anys, també, d’una autoritat reconeguda que sovint ens semblava l’única empara contra la rudesia obcecada dels enrocats i dels il·luminats. Però, en tots els que l’hem tractat, l’agraïment per tot el que ens ha ofert deu prevaler per damunt de la recança pel que encara podia oferir-nos.

En l’ordre col·lectiu, no hi ha dubte que el fat o el destí ens han estat molt més favorables del que mai hauríem gosat esperar. Després de la sort d’haver tingut un Pompeu Fabra, vam tenir un Joan Coromines, i després encara hem tingut un Joan Solà. Si cadascun d’ells ja ens sembla irrepètib, ¿què no ens ha de semblar la successió de tots tres en el curs d’un sol segle?

9 Enllaços

- ▶ [Pàgina de Joan Solà i Cortassa](#) a l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana
- ▶ [Joan Solà i Cortassa](#) a la *Gran enciclopèdia catalana*
- ▶ [Joan Solà i Cortassa](#) a la *Viquipèdia*
- ▶ [Joan Solà a "L'hora del lector"](#), amb Emili Manzano, 3 de juny del 2009
- ▶ [Intervenció de Joan Solà al Parlament de Catalunya](#), 1 de juliol del 2009
- ▶ [L'homenatge no convocat: escrits de condol per la mort de Joan Solà](#)
- ▶ [Vídeo d'homenatge a Joan Solà](#) projectat en l'acte inaugural del 2n Congrés Convit (Reus, 24 i 25 de març del 2011)